

MATERIALAK

(testu osagarriak, iruzkinetarako testu, taula eta grafikoak etab.)

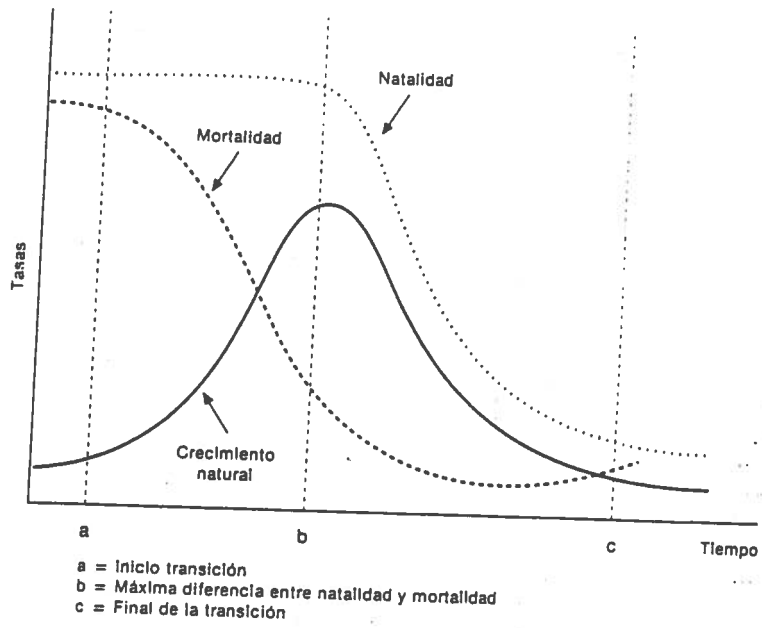

FIG. 4.2. Esquema de la transición demográfica.

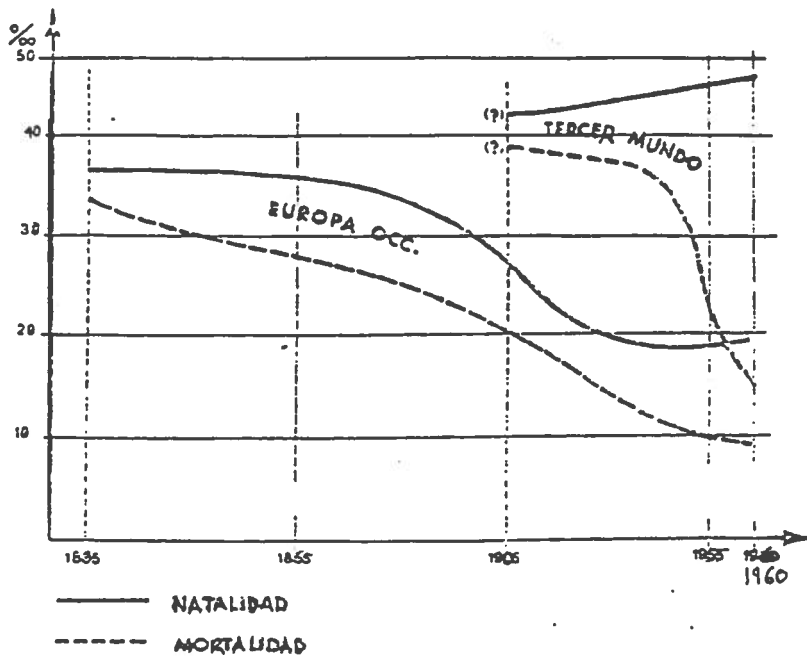

TABLA 33c.—Características de una población preindustrial típica: Suecia, 1778-1782

Fenómeno	Valor
Población total	2.104.000 habitantes
Población menor de 15 años de edad	31,9 por 100
Población en el grupo de edad 15-64	63,2 por 100
Población de 65 años en adelante	4,9 por 100
Tasa de dependencia	58,3 por 100
Tasa bruta de natalidad	34,5 por 1.000
Tasa bruta de mortalidad	25,9 por 1.000
Tasa bruta de incremento natural	8,6 por 1.000
Mortalidad infantil	211,6 por 1.000
<i>Indíces de mortalidad por grupos de edad:</i>	
Edad 1-4 años:	
Hombres	45,9 por 1.000
Mujeres	44,3 por 1.000
Edad 50-54 años:	
Hombres	20,8 por 1.000
Mujeres	16,1 por 1.000
<i>Valores derivados de la tabla de mortalidad:</i>	
Probabilidad de morir en el primer año de edad:	
Hombres	0,1974
Mujeres	0,1768
Esperanza de vida al nacer:	
Hombres	36 años
Mujeres	39 años
Esperanza de vida a 1 año:	
Hombres	44 años
Mujeres	46 años
Esperanza de vida a los 50 años:	
Hombres	19 años
Mujeres	20 años
Tasa de fecundidad general	145,2 niños por 1.000
Tasa bruta de reproducción	2,2 hijos por mujer
Edad promedio de las mujeres a la procreación	32 años

FUENTE: Keyfitz y Flieger, *Population*, pp. 100-103.

TABLA 4.6. Los resultados de la transición: indicadores demográficos de Italia (1881 y 1981).

Indicadores demográficos	Alrededor de 1881	Alrededor de 1981
Natalidad (por 1.000)	36,5	11,4
Mortalidad (por 1.000)	28,7	9,6
Crecimiento natural (por 1.000)	7,8	1,4
Esperanza de vida (e_x , H y M)	35,4	74,4
Supervivientes a 15 años (por 1.000)	584	982
Supervivientes a 50 años (por 1.000)	414	936
Supervivientes a 80 años (por 1.000)	65	422
Edad media al primer matrimonio (M)	24,1	24,0
Edad media al nacimiento de los hijos	(30,0)	27,6
Edad media al nacimiento del último hijo	(39,0)	30,0
Solteros a 50 años (%)	12,1	10,2
Hijos por mujer (ISF)	4,98	1,58
Tasa neta de reproducción (R.)	1,26	0,76
Tasa de crecimiento estable (r por 1.000)	7,7	-9,9
Población 0-14 (%)	32,2	21,4
Población 15-64 (%)	62,7	65,3
Población 65 y más (%)	5,1	13,3
Hijos por mujer casada	5,6	1,7
Personas por familia	4,5	3,0

beraurentzat boteretsuegi bihurtu dira; eta horregatik, oztopo egiten diote; eta oztopo horretatik askatzen diren bakoitzean, ekoizteko indar sozialok gizarte osoa anabarsa abiarazten dute eta gizarte burgesaren existentzia bera artiskutan jartzen. Harreman burgesak estuegi blhurtu dira beren barnean sorturiko aberastasunak eduki ahal izateko. Ordea, nola gainditzen ditu burgesiak krisi hauek? Alde batetik, ekoizteko indar pila bat nahitaez ez birrinduz; beste aldetik, merkatu bertak konkistatuz eta zaharrak hobeki esplotatuz. Eta nora darama horrek? Are krisialdi gogorrago eta orokorragoak prestatzera eta horietatik ihes egiteko bideak urritzera.

Burgesiak feudalismoa eraisteko erabili zituen arimak berak orain burgesia beraren aurka bihurtzen dira.

Baina burgesiak berari herioa ekarriko dioten arimak egin ez eze: arma hauek erabiliko dituzten gizonak ere sortu ditte, hots, langile modernoak, *proletarioak*.

Burgesia, hau da, kapitala, garatzen den neurri berrean, proletalgora ere aurreratzen da, alegia, langile modernoen klasea, bizi ahal izateko, lana aurkitu behar dutenena, eta beren lanak kapitala handiagotzen ez duenean lan hori topatzen ez dutenen klasea. Langileak, egunean egunean beren burruak saltzera beharturik daudenak, salgaiak dira, merkatalgoko beste edozein gai bezalakoxea, eta horregatik, lehiakidetzaren gorabehera guztiak eta merkaturaren harat-honat guztiak pairatzen dituzte beren gain⁵.

Makineria sartzeak eta lanaren banaketak, langilearen funtzioari nortasun osoa kentzean, harekiko erakargaritasun guztia ebatsi dute. Ekoizlea jada makinaren gehigarri hutsa besterik ez da; hari eragiketarik erraxena, aspergariena eta lasterren ikastekoa besterik ez zaio eskatzen. Beraz, gaur egun langileak duen kostua, gutxi gora-behera, bera elikatzeke eta bere askakia ugaltzeko behar duena besterik ez da. Baina, lanaren prezioa, salgai guttiena bezalaxe, haren ekoizteko kostuarena bera da. Hortaz, zenbat eta lana higuinagarriagoa, alokairuak ere behe-

rago. Gehiago oraindik, makineria eta lan banaketa aurreratu ahala, lan kopurua haziz doa, bai lan egiteko orduak gehituz, eta bai makinari abiadaren azelerazioagatik emariko denboran eskatzen den lan handiagoren kausaz ere.

Industria modernoak maisu patriarkalaren lantegi txikia, burges kapitalistaren fabrika handi bilakarazi du. Langile multzoak, fabrika pilatuak, militarri antolatuturik daude. Industriaren soldadu ximpleak bezala, ofizialeen eta ofizialordeen hierarkia osoaren begipean jariatik dira. Eta ez dira soilki burges klasearen esklabo, Estatu burgesarenak, ez; honez gainera, egunero, ordu guztietan, makinaren esklaboak dira, arduradunarenak, eta batez ere, fabrika-ugazabaren beraren esklabo. Eta despotismo honek helburu bakartzat zenbat eta hobaria gehiago aldarrikatu, hainbat ziztrinago, gorrotagarriago eta jasanezinoago egiten da.

Lanak behar dituen indarra eta trebetasuna txikiagoak diren neurrian, hau da, industria modernoa garatua-go joan ahala, emakume eta haur gehiago jartzen dira lanleketan gizonetzkoen orde. Adinaren eta sexuaren ezberdintasunek ez dute jadanik batere garrantzirik langile-klasearentzat. Honezkeru lanerako tresnak besterik ez dago, horien kostua adinaren eta sexuaren araberakoa izanik.

Langilea, fabrikadunaren esplotazioa pairatu eta bere alokairua esku-dirtutan hartu eta gero, estutzera burgesaren beste kide batzuk datozkio gainera: etxejabea, dendaria, prestatzailea eta abar.

Orain arte erdiko klase txikia osatzen zuten mallak, industriadun txikiak, merkatariak eta errentadunak, esku-langileak eta nekazarriak, klase hauek guztiok proletalgoan amiltzen dira; alde batetik, beren kapital txikiak industria handiaren jardunbidez ballatzen uzten ez dietelako, kapitalista handiekiko lehiakidetzapean hilez; bestetik, haien trebetasun berezia ekoizteko modu berrien aurrean gutxietsirik gelditzen delako. Hortaz, proletalgora populazioaren klase guztietatik biltzen da.

Burgesiak baseria hiripean jarri du. Izugarritzko hiri handiak sortarazi ditu; hirietako populazioa, baserietakoaren bizkarretik, nabarmenki handitu eta, honela, populazioaren parte handi bat atera du nekazaritzako bizimoduaren izaeratik. Eta baseria hiripean, eta barbaro edo erdibarako ziren nazioak nazio zibilizatuen pean makurrarazi dituen bezalaxe, nekazal herrialdeak burges herrialdeen menera ekarri ditu, Ekialdea Mendebaldearen meneko eginenez.

Burgesiak ekoizteko tresnen, jabeagoaren eta populazioaren sakabanaketa gero eta gehiago murrizten du. Populazioa biltu, ekoizteko trenak zentralizatu eta jabeago esku gutxi batzuetan jarri ditu. Aldaketa hauen nahitaezko ondorioa zentralizazio politikoak izan da. Probitzia batzuk burujabe edo, gehienez lotura federal aski zabalekin elkartuak, zeinek bere interes, lege, gobernu eta aduana ezberdinak izanik, oraingoan nazio *bakar batean*³ bilduak izan dira, hots, gobernu *bakar batean*, klaseko interes nazional *bakar batean*, aduana-hesi *bakarraren* barrutian.

Burgesiak, bere klaseko nagusigoarekin, beratu ia ehun urte ere ez duen arren, aurreko belaunaldi eta mendeguztiek, elkarrekin harturik, egindakoak baino ekoizteko indar ugariago eta handiagoak sortarazi ditu. Natur indarren menperatzea, makineria, industriari eta nekazaritzari kimika aplikatzea, lurrun-itsasketak, trenbideak, telegrafo elektrikoak, kontinente osoen lur urraketak, ibaien kanalezapena, mirakuluz bezala, lurretik, sortzen ari diren populazioak, aurretiko zein mendek susma zezakeen lan sozialaren barnean horrelako ekoizteko indarrak lo zeuntzala?

Hona hemen bada ikusi duguna: burgesia eraikitze-ko balio izan duten ekoizteko eta elkarrekiko trukerako bideak gizarte feudalararen barnean sortu ziren. Halako garapen-mailara heltzean, ekoizteko eta elkarrekiko trukerako bideok, gizarte feudalak ekoizteko eta elkarrekin trukatzeko zerabiltzan baldintzok, nekazaritzaren eta manufak-

turaren erakunde feudala, hitz batez, jabeagoaren harreman feudalak, ez zegozkien gehiago, aurrerabide osoan ari ziren ekoizteko indar berriei. Ekoizpena erraztu beharrean, horretarako oztipoak jartzen zituzten. Halako kate batzuk bilakatu ziren. Beraz, horiek hautsi beharra zegoen, eta hautsi ziren⁴.

Haien lekuan lehiakidetera askea jarri zen, burges klasearen zapalkuntza ekonomikoko eta politikari zegoen kion konstituzio sozial eta politikoz hornitua.

Gure begien aurrean antzeko mugimendua gertatzen ari da. Ekoizteko eta elkarrekiko trukerako baldintza burgesek, jabeagoaren harreman burgesek, ekoizteko eta elkarrekiko trukerako bide hain handiak mirakuluz bezala sortarazi dituen gizarte burges moderno honek, infertuko indarrak deitu eta erakarri ondoren, honezkerio horiek menperatzen ez dakien sorgina dirudite. Aspaldiko hamarkada batzuetatik hona, industriaren eta merkatalgoaren historia, ekoizteko indar modernoen ekoizteko baldintza modernoan aurkako borrokaren historia besterik ez da, burgesaren eta beronen nagusigoaren bizitza baldintzatzen duen jabeago-harremanen kontrakoa. Aski da merkatal krisialdiak gogoratzea, beren aldizkako itzuleraz gizarte burges osoaren iraupena era gero eta mehatxagariagoz planteatzen dutenak. Merkatal krisi bakoitzak, ekoizteriko produktu pila birrindu ez eze, honez gainera, sorturiko ekoizteko indarrak berak ere suntsitzen dituzte araualdiro. Gizartearen gainera beste edozein garaitan zentzugabea irudi zukeen izurritea erortzen da: superkoizpenaren izurritea. Gizartea, bat-batean, basakeri egotira iragankorrean amildurik gelditzen da; goseak eta suntsitze-guduak bere bizimodurako bide guztiak kentzen dizkioia esan liteke; industriak eta merkatalgoak porrot eginik dirudite. Eta zergatik? Gizarteak zibilizazio handiegia duelako, bizimodurako baliabide gehiegi duelako, industria eta merkatalgo handiegia dituelako. Berak dituen ekoizteko indarrek ez diete burges zibilizazioari eta jabeago burgesaren harremanei mesederik egiten; aitzitik,

K. Marx, F. Engels

Abad: Komunistaren Manifesta 1848

kazko ilusioekin ezkutaturiko esplotazioaren orde, esplotazio ageri, lotagabe, zuzen eta basatia jarri du.

Burgesiak ordurarte beneragari eta errespetu santuz kontsideratzen ziren jarduera guztiak beren aureola kendu die. Medikua, legelaria, apeza, poeta eta jakintsua bere soldatapeko bihurtu ditu.

Burgesiak familliar harremanen sentimenduzko belon hunkigarria urratu du, haiek dirupeko harreman hutsez izatera behertuz.

Burgesiak agerian utzi du noraino indarraren agerpen basatiak, erreakzioak Erdi Aroan hainbat miresten duenak, bere osagari egokiena alferkeriarik nagieñean aurkitu duen. Bera izan da giza jarduerak zer egiteko gauden den erakutsi duen lehenengoa. Egiptoko piramideak, Erromatar ubideak, katedralak gotikoak ez bezalako mirariak sortu eta barbaroen inbasioak eta gurutzadak ez bezalako espedizioak burutu ditu.

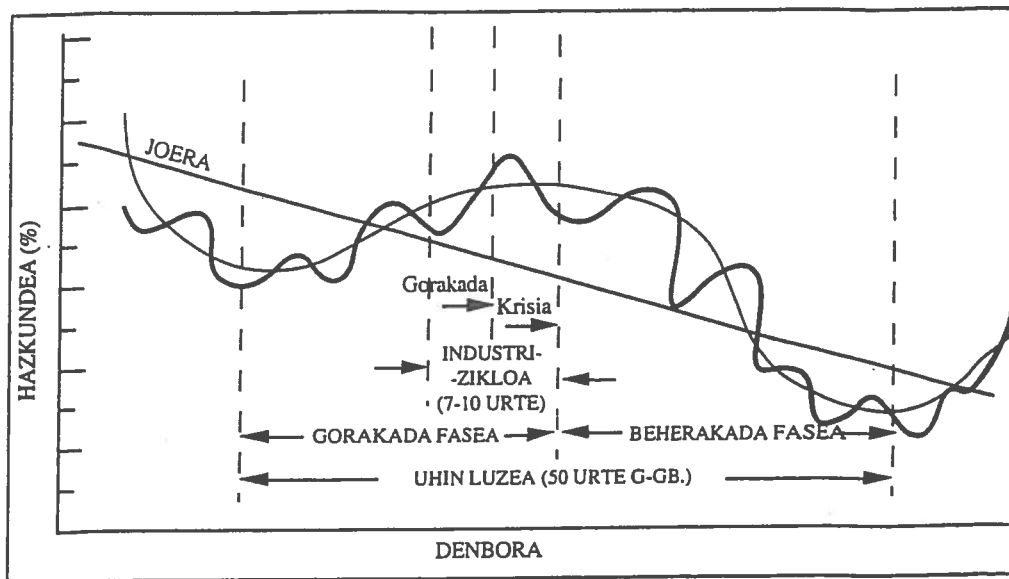
Burgesiak, bera izan ahal izateko, ekoizteko tresnak etengabe garatu behar ditu, eta honekin batera ekoizteko harremanak eta, beraz, gizarte-harreman guztiak ere bai. Aldiz, aurreko klase industrialen existentziarako lehenbiziko baldintza, antzinako ekoizteko modua iraunaraztea zen. Ekoizteko metodoen etengabeko iraulketa hau, gizarte sistema osoaren atergabeko bultzada hauek, etengabeko eragite hau eta amaigabeko segurtasunik eza dira, hain zuzen, burges garaia aurreko guztietatik bereizten dutenak. Gizarte harreman tradizional eta egonkor guztiak, hauen inguruko sinesteak eta antzinan beneraturiko ideia guztiak urtu egiten dira; horien lekua betetzen dutenak, are hezuritu aurretik ere, zahar bilakatzen dira. Egonkortasunik eta iraupenik zuten guztia ezereztu egiten da, sakratua zen guztia profanatu, eta gizakiak, azkenik beren bizi egoera eta beren elkarrekiko harremanak hotz-hotzean ikustera beharturik daude.

Bere produktuetarako merkatu berriak etengabe topatzeko premiak burgesia mundu osoan zehar ibiltzera

bultzatzen du. Nonahi sartu beharra dauka, nonahi bere burua jarri, nonahi harremanak ezarri behar ditu.

Mundu-merkatuaren esplotazioaren bitartez, burgesiak herrialde guztietako ekoizpenari eta kontsumoari izatera kosmopolita ematen die. Erreakzionarioen desesperorako, industriari oinarri nazionala kendu dio. Industria nazional zaharrak honekero birindurik edo laster birintzeko moduan daude. Industria berriek zokoratzen dituzte, eta berauek jartzea hiri edo biziko arazo bihurtzen zaie nazio zibilizatu guztiak; industria horietan ez dira gehiago bertako lehengaiak erabiltzen, eskualde urrunetatik ekarritako lehengaiak baizik; eta industrietatik produktuak ez dira, soilki, herrialde horretan kontsumatzen, munduko leku guztietan baizik. Produktu nazionalak betetzen zituzten premia zaharren lekuan, premia berriak sortzen ari dira, eta berauek asetzeko, eskualde eta klima urrunetatik produktua behar dira. Lehenago beren buruaz aski zuten eta bakarrik baliatzen ziren eskualdeen eta nazioen antzinako bakartasuna barik, trafikiko unibertsala aitzineratzen da, hots, nazio guztien arteko dependentzia orokorra. Eta ekoizpen materialean gertatzen dena izpirituen ekoizpenari ere gertatzen zaio. Bana-banako nazioen ekoizpen izpiritualak guztien jabeago amankomun bilakatzen dira. Hertsitasuna eta esklusibismoa gero eta ezinago egiten zaizkio edozein naziori, eta literatura nazional eta lokal guztietatik literatura unibertsala ari da sortzen.

Burgesiak, ekoizteko tresnen hobekuntza lasterrari eta komunikabideen etengabeko aurrerapenari esker, nazio guztiak, bai eta barbaroenak ere, bere atzetik darमत tza zibilizaziora. Haren produktuen merketasuna da Txinako murrailak oro zulatzen dituen artilleria astuna, horrekin atzeritarrenganako etsaitasunik biziena duten barbaok makurraraziz. Nazio guztiak ekoizteko modu burgesa hartzen behartzen ditu, beren burua hondatu nahi ez badute; beren herrialdeetan zibilizazio omen den hori sartzen, hau da, burges bihurtzera behartzen ditu. Hitz batez, mundua bere antz eta irudira sortzen ari da.

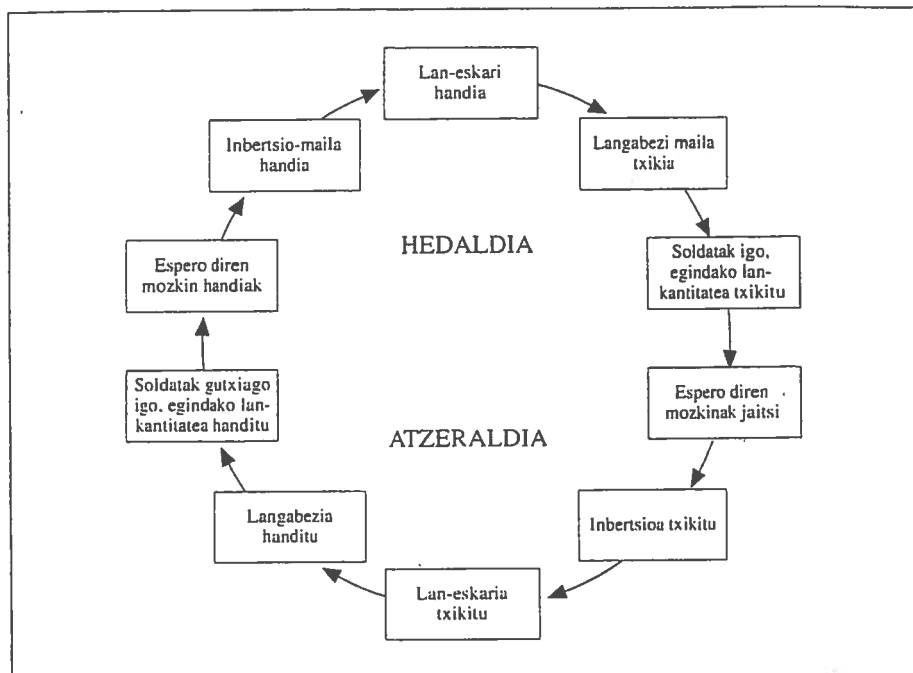

2. irudia. Ziklo motzak eta uhin luzeak⁷

INDUSTRI IRAULTZAK, EDO IRAULTZA TEKNIKOAK			
	<i>Epealdia</i>	Asmakuntzak eta berrikuntzak	Herrestatze-efektoak
1. industri iraultza	<i>XVIII. buk.-XIX. has.</i>	Lurrun-makina Makinismoa eta mekanizazioa	<i>Metahurgia Ehungintzaren boom-a (kotoia)</i>
«Trenbide-iraultza»	<i>1840-1870</i>	Lokomotora Burdin-bideak	<i>Trenbidea Siderurgia</i>
2. industri iraultza	<i>XIX. buk.-XX. has.</i>	Motor elektrikoa Eztanda-motorra	<i>Elektromekanika Autoa Kimika ind.</i>
«Iraultza zientifiko eta teknikoak»	<i>II. MGaren ostean</i>	Elektronika Fisika nuklearra Sintesi-kimika	<i>Energianuklearra Ehun sintetikoak</i>
3. industri iraultza	<i>1960. hamarkadatik</i>	Mikroelektronika Informatika «Iraultza biologikoa»	<i>Ofimatika, telematika, robotika automatizazioa Bioteknologiak</i>

Oharra: epealdi-banaketa hau ez da unanimea. Historialari batzuek «iraultza zientifiko eta teknikoak» defendatzen badute ere, beste batzuek 3. industri iraultaren iturbutzat jotzen dute.

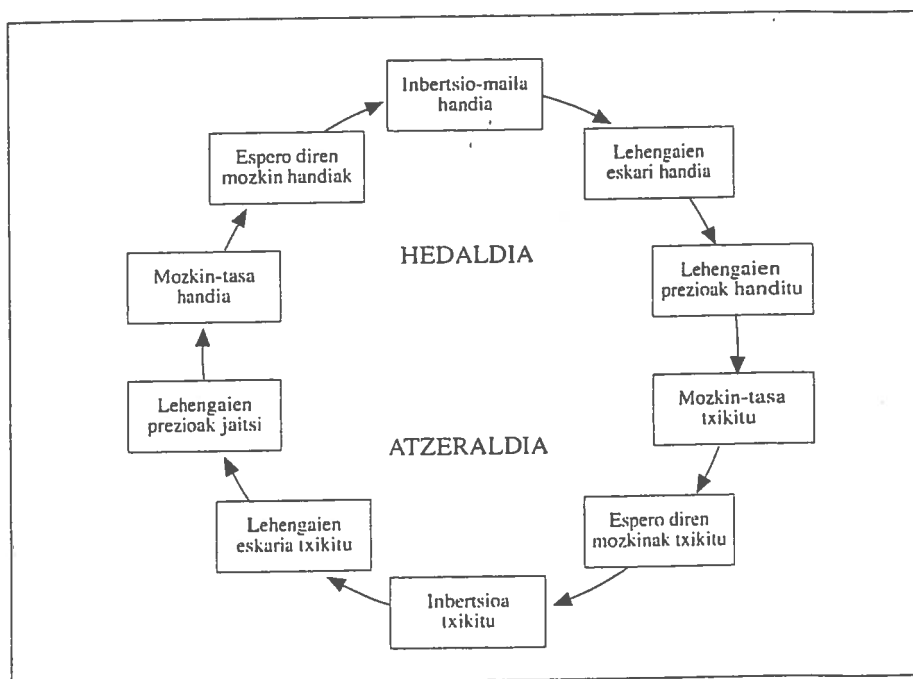
C.-D. Echaudemaison (arg.), *Ekonomia hiztegia*, 1993.

10.7. IRUDIA.—*Ekonomi zikloaren bidea (lanaren inguruko alderdiak).* Ekonomiak ekonomi zikloan zehar jarraitzen duen bidea, lan-merkatuaren egoeran gertatzen diren aldaketetan eta aldaketa horiek mozkin-tasan duten eraginean islatzen da.

Demagun atzeraldi bat dugula ekonomian, zirkuluaren behekaldean. Atzeraldian lan-eskaria txikitu egiten da eta langabezia handitu; horrek, soldaten igoera txikitzen du eta lana azkartzen du. Soldatak (w) igo eta egindako lana (d) handitzen denez, mozkin-tasa (r) eta espero den mozkin-tasa (*espero den r*) igo egiten dira, inbertsioa handituz.

Orain, ekonomian hedaldi bat gertatuko da, inbertsioa eta lan-eskaria handituz. Hedaldia irauten duen bitartean, langabezia txikitu daiteke, w handitu daiteke eta d txikitu daiteke. Espero den mozkin-tasa eta inbertsioa txikituko dira eta ekonomian beste atzeraldi bat sortuko da.

10.8. IRUDIA.—*Ekonomi zikloaren bidea (inportaturiko lehengaiekin barremana duten alderdiak).* Ekonomiak, ekonomi zikloan jarraitzen duen bidea beste alderdi batean ere islatzen da: inportaturiko lehengaien prezioa aldatzen denean eragina du mozkin-tasan.

10.7 irudian egin dugun bezala, demagun ekonomia atzeraldian dagoela zirkuluaren behekaldean. Atzeraldian inbertsio txikitu egiten da eta horren ondorioz inportaturiko lehengaien eskaria (petrolioaren eskaria, adibidez) txikitu egiten da, prezioak jaitsiz. Prezioa jaitsian mozkin-tasa berrezarri egiten da; eta inbertsioa handitzean, zikloaren hedaldian sartzen da ekonomia.

Hedaldian, lehengai gehiago eskatzen da eta lehengaien prezioa igo egiten da, mozkin-tasa txikituz, r txikitzean, inbertsioa txikitzen da eta ekonomian, berriz ere, atzeraldi sortzen da.

«Kapitalismo historikoa deitzen dugun gizarte-sistema historikoa nabarmentzen duena kapitala sistema historiko horretan era oso berezi batean erabili (inbertitu) izana da. Erabiltzen hasi zen bere autohedapena lortzeko helburu erdo ahalegin nagusiarekin. Sistema honetan, antzinako metaketak "kapitala" ziren, soilik kapital gehiago metatzeko erabiltzen ziren heinean. Prozesua, **du**-darik gabe, konplexua izan zen (...); antzinako sistemetan, kapitalaren metaketa prozesu luze eta konplexua ia beti punturen batean blokeatuta geratzen zen (...).

Garai modernoetara heldu aurretik, [kapitalaren zikloa] oso gutxitan osatzen zen. Alde batetik, antzinako gizarte-sistema historikoetan aginte politiko eta moralaren jabeek kate horren begi asko irrazionalak edota ezmoralak kontsideratzen zituzten (...), [eta, gainera] prozesua moztu ohi zen prozesuaren elementu bat edo gehiago falta zelako: diru-forman metatutako erreserbak, ekoizleak erabili ahal izango zukeen lan indarra, banatzaile-sarea, erosleak izan zitezkeen kontsumitzaileak.

Elementu horietako bat edo beste falta zen, aurreko gizarte-sistema historikoetan elementu horietako bat edo gehiago ez zegoelako "merkatalduta", edo nahikoa ez zegoelako. Honek esan nahi du ez zela uste prozesu hori "merkatu" baten bitartez egin ahal edo behar zenik. Kapitalismo historikoak, beraz, prozesu batzuen merkatalte orokorra ekarri zuen –ez bakarrik elkartruke prozesuena, baita produkzio, banaketa eta inbertsio prozesuena ere–, aurretik "merkatuaz" kanpo gauzatzen ziren prozesuak hain zuzen ere. (...) Arrazoi horregatik esan dezakegu kapitalismoaren garapen historikoak gauza guztiak merkataltzeko joera barneratu duela».

Immanuel Wallerstein, *Kapitalismo historikoa*. 1983.

«[Kapitalismoa] sistema ekonomiko bat [da], zeinaren ezaugarriak hauek baitiren:

- 1- Jabetza eskubidea, pertsona orok (publikok zein pribatuk) duena legez lortutako ondasunei dagokienez.
- 2- Merkatu askatasuna, hots, merkataritzan aritzekoa eta kontratatzekoa. Ezerk ezin die pertsoneri eragotzi produktuen salerosketa, edo elkartzea.
- 3- Lan-askatasuna.
- 4- Enpresa bat fundatzeko askatasuna.
- 5- Estatuak ez du rol ekonomikorik betetzen: prezioak merkatuaren mekanismoek finkatzen dituzte».

Ekonomia terminoen hiztegia. 1990.

KAPITALISMOA - DEFINIZIO BATZUK

«Kapitalismoa dago giza-talde baten premiak irabazi-nahiaz eta *enpresen* bitartez asetzen diren leku orotan, premia edozein izan daitekeelarik [eta kontabilitate modernoaren kontzeptua erabiltzen delarik]. (...)

Hala ere, *garai* oso bat tipikoki kapitalista dela esateko, premien asetzeak (...) era jakin batean bideratuta egon behar behar du, zeinaren arabera, antolaketa era hori ezabatzen dugula imajinatuz gero, premien asetzerik ez baitagoen».

Max Weber, *Ekonomi historia orokorra*, 1923.

«Kapitalismo modernoaz ulertzen dugu merkataritza-ekonomi antolamendu bat, zeinetan artisautzan erabateko batasuna osatzen duten bi produkziarako pertsona-faktore bereizi elkarrekin aritzen baitiren: enpresariak zuzendaritza lanaz arduratzen dira eta, aldi berean, produkzio-bideen jabe dira, eta langile proletarioek, soilik gauzatzeko lana egiten dute. Bi faktoreok soldata-kontratuaren bitartez lotzen dira elkarrekin, eta soldata lan-merkatuaren egoeraren arabera erregulatu da. Halako enpresa kapitalista baten helburu zuzena (subjektiboa) enpresariak irabazi bat lortzean datza; zeharkako helburua (objektiboa edo soziala) gizarte-premia baten asetzea da, eguneroko erabilera-ondasunen eskaria-rena, merkatuaren hedapenaren arabera den osotasun batena hain zuzen ere. Eskari hori, kalitateari eta kopuruari dagokienez, ez da zehatz-mehatz eza-gutzen, eta aldaketa sakonak jasaten ditu: horretan datza enpresariaren arriskua. Merkatu prezioek adierazten dizkiote salmenta eta irabazi-aukerak (...)

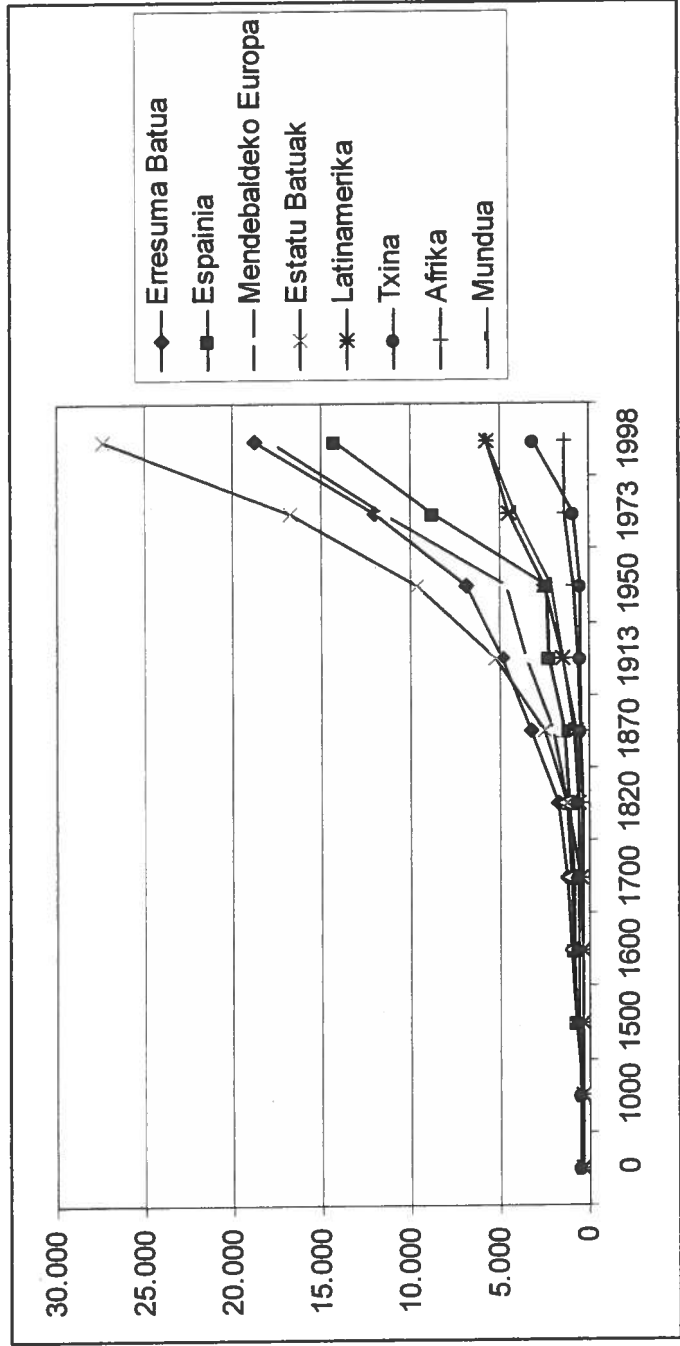
Otto Hintze, *Kapitalismo modernoaren banako historiko gisa*, 1927.

«...sistema kapitalista soberakina duen ekonomia bat [da], zeinetan [soberakin] hori produkzio-bideen jabeak baitagokie, produktuek salgai forma hartzen baituten, eta laneskua~~k~~ ere, soldata dela medio, salgai bezala agertzen baitzaigun. Baina langileek soberakinaren jabetzean bide ezberdinetatik parte har dezaketenez, bigarren maila batean, plusbalioa (edo mozkina) deituko diogu kapitalistek eskuratzen duten soberakinaren zatiari, eta soldata alor desberdinez osatuta dagoela kontsideratuko dugu: (...) biziraupen eta birproduktioari dagozkion osagarriek, gehi historikoki onartutako premiek, gehi langileen borrokarako ahalmenak eta antolaketak ("indar sindikalak") lortutako zatiak, gehi (edo ken) lan merkatuaren egoerari dagokion zatiak [osatuko luke] benetako soldata».

Alfons Barceló, *Birproduktio ekonomikoa eta produkzio erak*, 1981.

Barne Produktu Gordina per capita (1990eko nazioarteko dolarrak)

Urtea	0	1000	1500	1600	1700	1820	1870	1913	1950	1973	1998
Erresuma Batua											
Erresuma Batua			714	974	1.250	1.707	3.191	4.920	6.907	12.022	18.714
Espainia			697	900	900	1.063	1.376	2.255	2.397	8.739	14.227
Mendebaldeko Europa	450	400	774	893	1.024	1.232	1.974	3.472	4.594	11.519	17.921
Estatu Batuak			400	400	527	1.257	2.445	5.300	9.625	16.689	27.331
Latinamerika	400	400	416	436	528	665	697	1.511	2.554	4.531	5.795
Txina	450	450	600	600	600	600	530	552	439	839	3.117
Afrika	425	416	400	400	400	418	444	585	852	1.365	1.368
Mundua	444	435	564	593	615	667	867	1.510	2.114	4.103	5.709

INDUSTRIALIZAZIO MAILAK PER CAPITA
(Erresuma Batua 1900ean = 100; 1913ko prezioak)

	1750	1800	1860	1913	1928	1953	1980
HERRIALDE GARATUAK	8	8	16	55	71	135	344
<i>Europa</i>	8	8	17	45	52	90	267
Austria-Hungaria	7	7	11	32	32	104	342
Belgika	9	10	28	88	116	117	316
Frantzia	9	9	20	59	78	90	265
Alemania	8	8	15	85	101	138	393
Italia	8	8	10	26	39	61	231
Errusia/SESB	6	6	8	20	20	73	252
Espainia	7	7	11	22	28	31	159
Suedia	7	8	15	67	84	163	409
Suitza	7	10	26	87	90	167	354
Erresuma Batua	10	16	64	115	122	210	325
<i>Europatik kanpo</i>							
Kanada	-	5	7	46	82	185	379
Estatu Batuak	4	9	21	126	182	354	629
Japonia	7	7	7	20	30	40	353
HIRUGARREN MUNDUA	7	6	4	2	3	5	17
Txina	8	6	4	3	4	5	24
India	7	6	4	3	4	5	16
Brasil	-	-	4	7	10	13	55
Mexiko	-	-	5	7	9	12	41
MUNDUA	7	6	7	21	28	48	103

C. 9. Origen socioprofesional de los industriales británicos 1750-1850

Ocupación	Industrias textiles		Industrias metálicas	
	Padres	Fundadores	Padres	Fundadores
Aristocracia	5,2	1,6	11,0	2,7
Profesionales liberales y clero	10,3	0,8	4,9	3,6
Comerciantes	25,8	23,4	18,3	12,6
Industriales, empleados y artesanos	26,8	50,8	32,9	43,2
Agricultores y mineros (propietarios)	25,8	1,6	17,1	8,1
Obreros	4,1	1,6	9,8	17,1
Otros	2,1	0,8	6,1	4,5
Primera ocupación	—	19,4	—	8,1
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

La columna «Padres» se refiere a la ocupación de los padres de los fundadores de grandes empresas industriales en Gran Bretaña y también a una muestra de 97 personas para las industrias textiles y 82 para las metálicas. La columna «Fundadores» indica la ocupación de los industriales en el momento de fundar la empresa y se refiere a una muestra de 124 y 111 personas, respectivamente.
Fuente: J. M. Valdaliso y S. López (2000: 203)

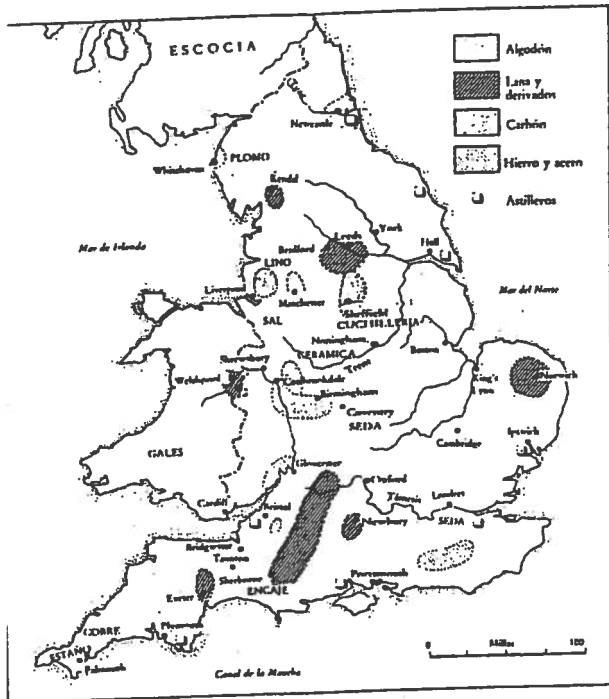

FIGURA 7.1. La industria inglesa en 1700. (Comparese con la Fig. 7.11, pág. 220.)

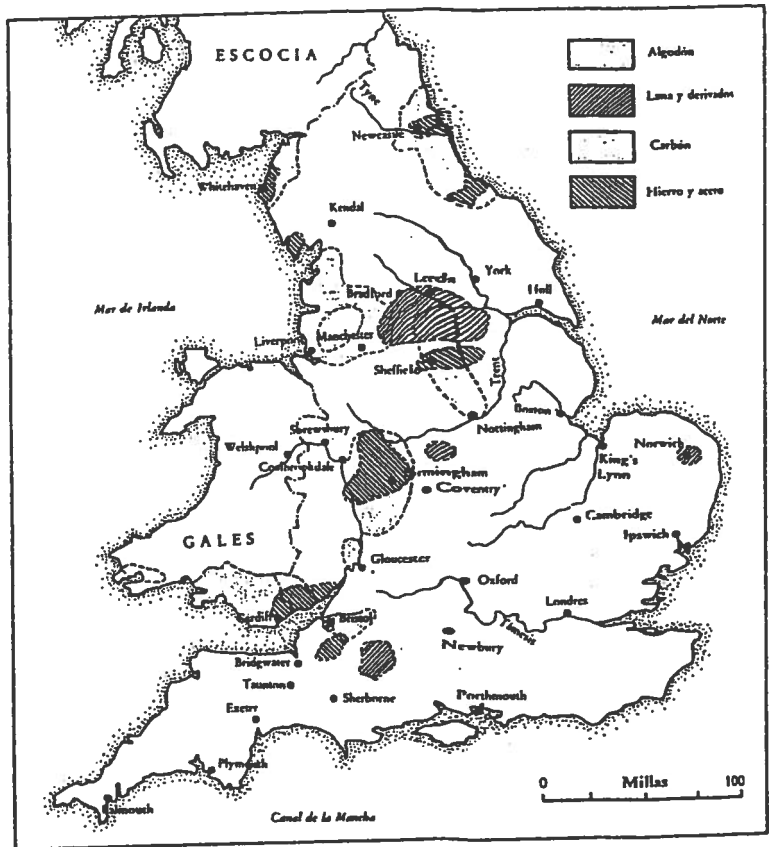

FIGURA 7.11. La industria inglesa en 1800.

CUADRO IV

Importaciones de algodón bruto (Peso en millones de libras inglesas)

Años	Media anual	Años	Media anual
1721-1730	1,60	1771-1775	4,76
1731-1740	1,90	1776-1780	6,77
1741-1750	2,27	1781-1785	11,33
1751-1760	3,09	1786-1790	25,44
1761-1765	3,37	1791-1795	26,69
1766-1770	4,54	1796-1800	37,35

Fuente: A. J. YOUNGSON, *Possibilities of Economic Progress*, Cambridge University Press, 1959, p. 145.

CUADRO V

Consumo de lana y algodón en Gran Bretaña (Peso en millones de libras inglesas)

Años	Lana bruta	Algodón bruto
1695	40	1
1741	57	2
1772	85	3
1799	98	50
1805	102	60
1840	260	430
1860	410	950

Fuente: Phyllis DEANE, *The output of the british woollen industry in the 18th Century*, *The Journal of Economic History*, vol. XVII, núm. 2, 1957.
Paul BAIRICH, *Révolution industrielle et sous-développement*, página 234.

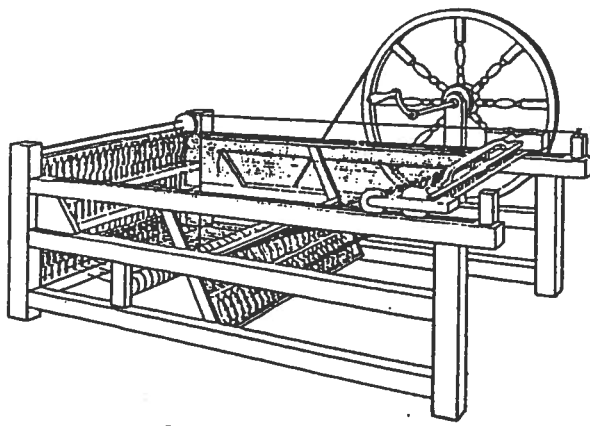

Fig. 276. La máquina de hilar de husos múltiples de Har-graves, o jenny, en su versión mejorada por Haley.

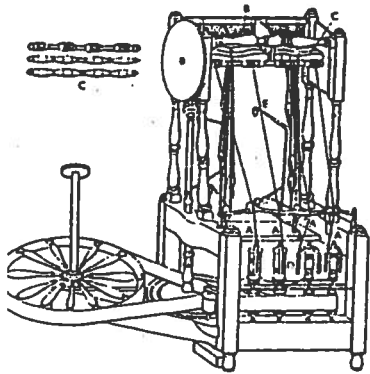

Fig. 275. La máquina de hilar continua, movida por agua, de Arkwright, o water-frame.

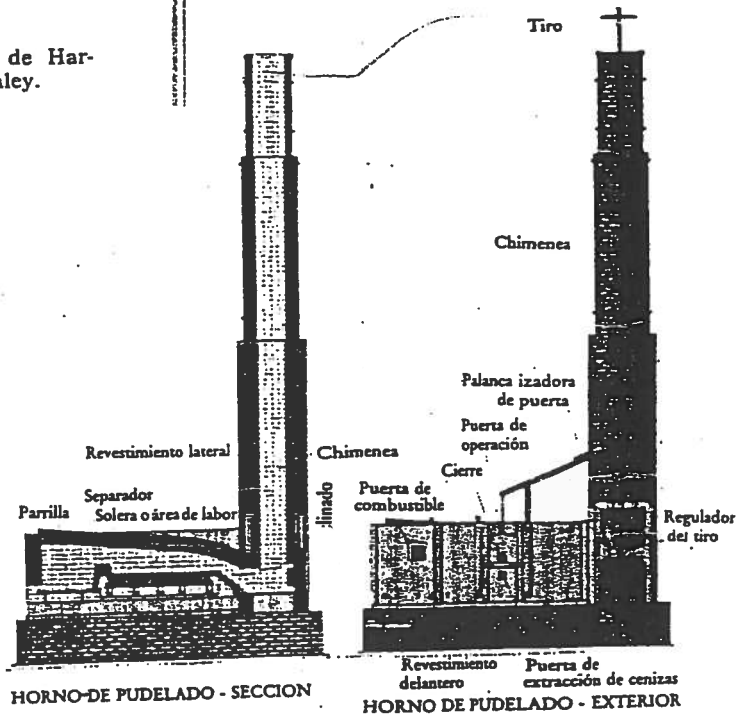

FIGURA 7.9. Horno de pudelado de Cor. El horno de pudelado se utilizó (junto con los laminadores) para refinar el hierro crudo, con un alto contenido de carbono y convertirlo en barras de hierro con bajo contenido de carbono. El horno de pudelado y el laminador liberaron a la industria del hierro de su dependencia del combustible de carbón vegetal. (De The Archaeology of the Industrial Revolution, de Brian Bracegirdle, Londres, 1974. Reproducción autorizada.)

CUADRO II.1. Transformación de la economía británica durante la PRI

Año	Ingreso per capita (£)	Trabajadores (millones)	Capital total (millones de £)	Capital por trabajador
1780	11	3.93	670	170
1860	28	10.80	2 770	256

FUENTE: Donald McCloskey, "The Industrial Revolution 1780-1860: A Survey", en J. Mokyr (Coord.), *The Economics of the Industrial Revolution*, George Allen & Unwin, Londres, 1985, p. 73.

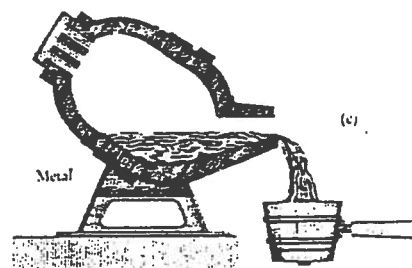
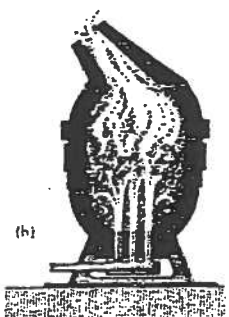
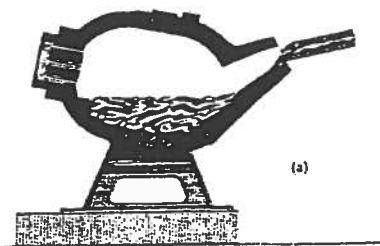

FIGURA 8.3. El convertidor Bessemer, que producía acero «sin combustible» inyectando aire a través del hierro fundido para quemar el exceso de carbono: a) Inclinado para cargarlo; b) inyección, y c) inclinado para ser vaciado. (De The Archaeology of the Industrial Revolution, de Brian Bracegirdle, Londres, 1974. Reproducción autorizada.)

Already enclosed in 1500 c. 45.0%
 enclosed 1500-1599 c. 2.0%
 enclosed 1600-1699 c. 24.0%
 enclosed 1700-1799 c. 13.0%
 enclosed 1800-1914 c. 11.4%
 commons remaining in 1914 c. 4.6%

Table 1 Estimates of wheat yields, 1520-1851 (ten year averages in bushels per acre)

Norfolk & Suffolk		England	
1520	9-11	1750	15-20
1600	11-13	1801	20
1630	12-14	1831	23
1670	14-16	1851	32
1700	14-17		

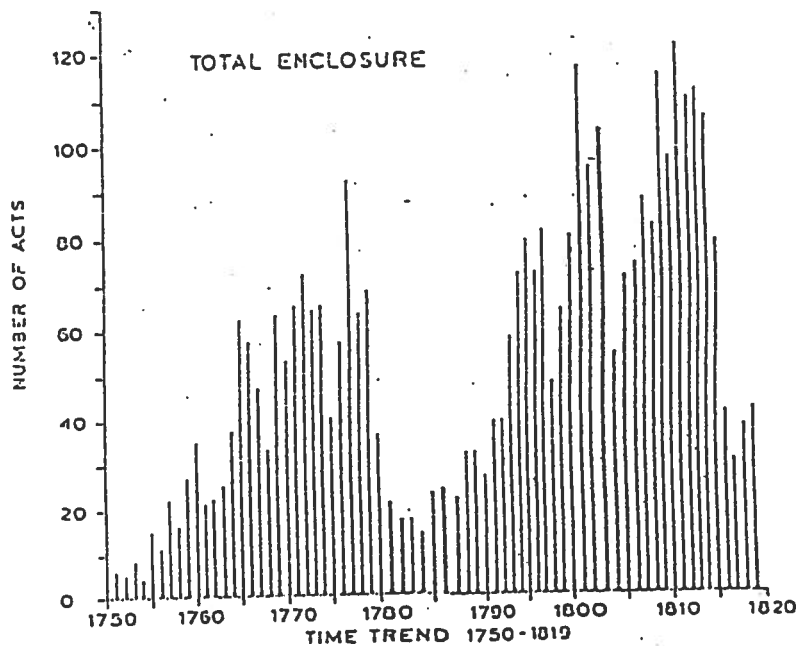

Figure 1 Chronology of parliamentary enclosure in England, 1750-1819

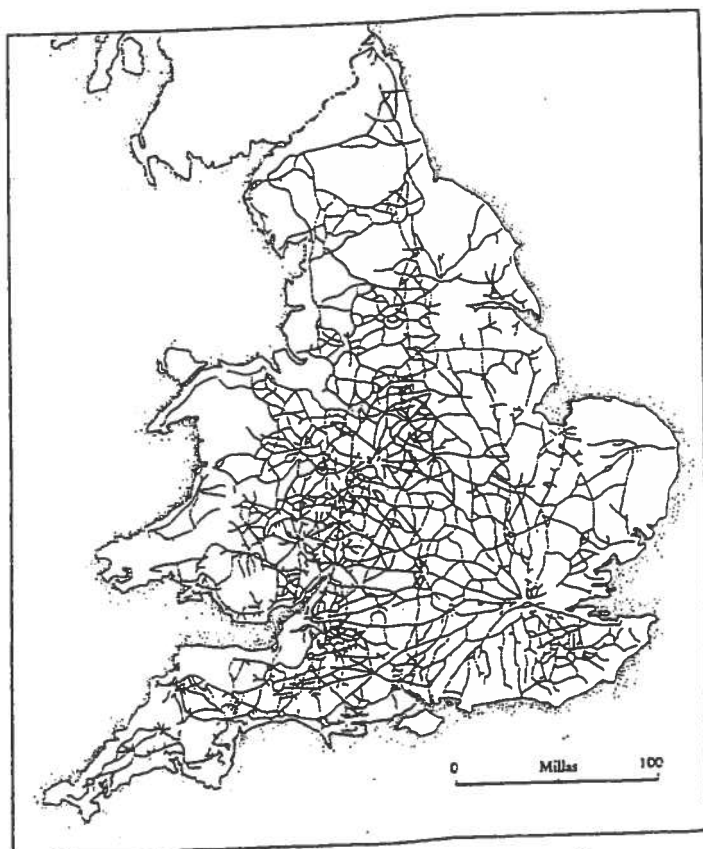

FIGURA 7.6. Carreteras en 1770.

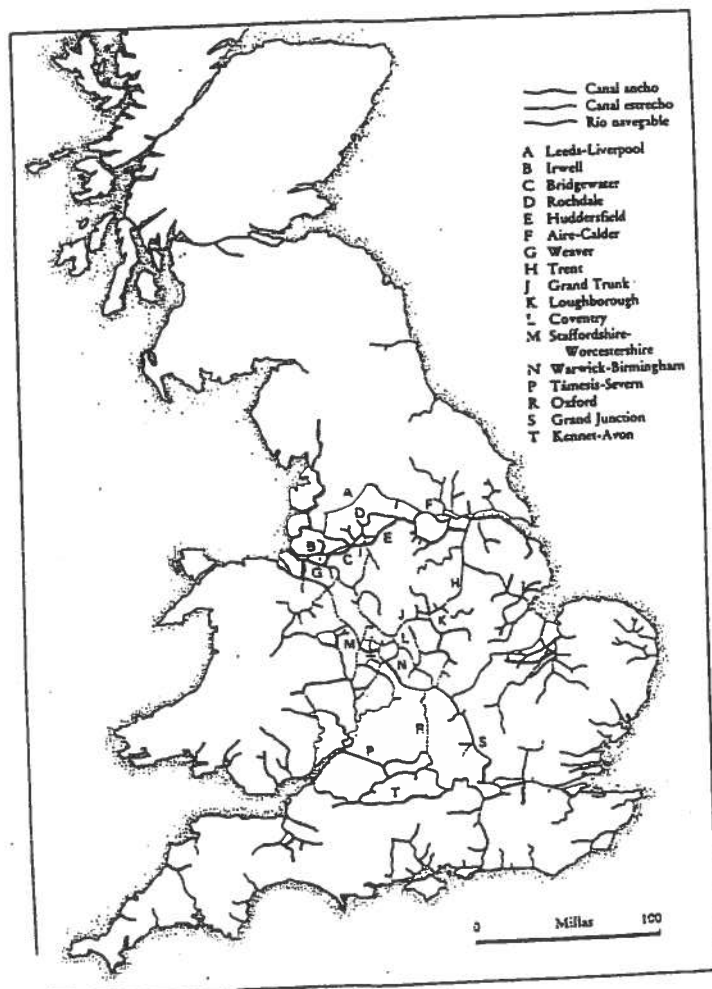

FIGURA 7.5. Navegación interior.

CUADRO II.1. Transformación de la economía británica durante la PR

Año	Ingreso per capita (£)	Trabajadores (millones)	Capital total (millones de £)	Capital por trabajador
1780	11	3.93	670	170
1860	28	10.80	2 770	256

De la sociedad agraria a la sociedad industrial

Distribución de la mano de obra por sectores en Gran Bretaña 1700-1890

	agricultura silvicultura pesca	industria y minería	servicios privados y públicos
1700	56,0%	22,0%	22,0%
1820	40,0%	32,0%	28,0%
1890	16,0%	44,0%	40,0%

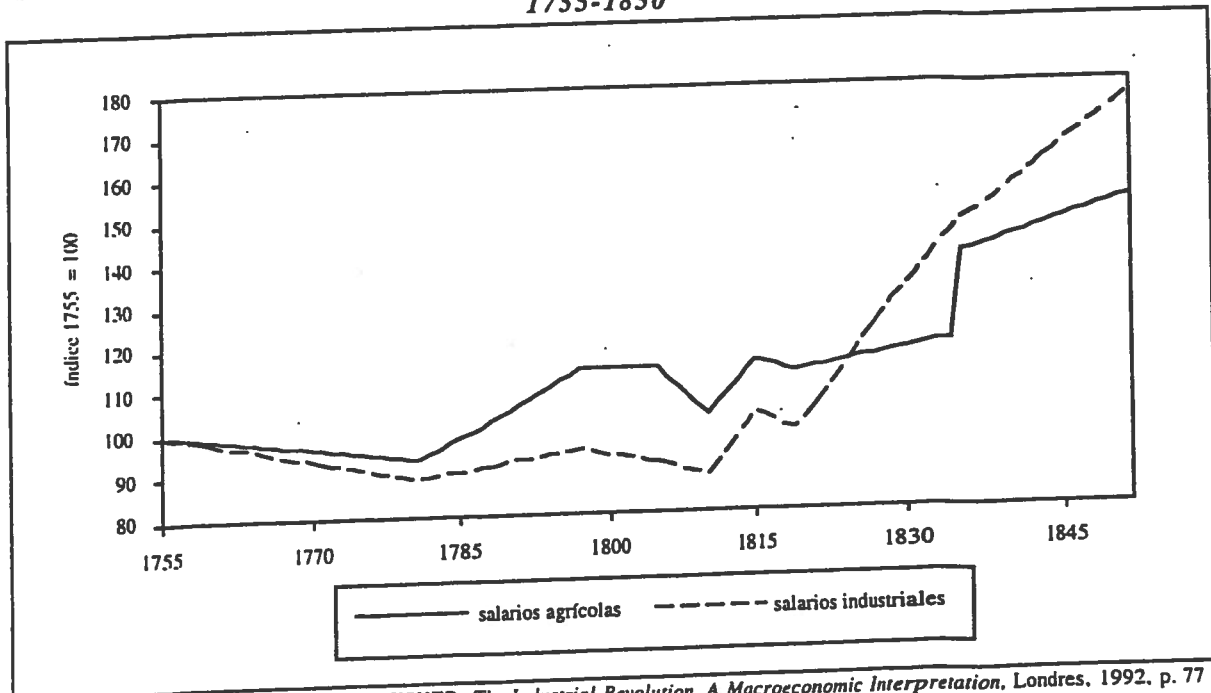
Fuente: A. MADDISON, *Historia del desarrollo capitalista*, op. cit., pp. 30

Revolución Industrial y crecimiento económico en Gran Bretaña tasa de crecimiento anual acumulativo

	Producción agrícola	Industria y comercio	Producto nacional	Producto nacional por habitante
1700-1760	0,6	0,7	0,7	0,3
1760-1780	0,1	1,1	0,7	0,0
1780-1801	0,8	1,8	1,3	0,4
1801-1830	1,2	2,7	2,0	0,5

Fuente: N.F.R. CRAFTS, *British Economic Growth...*, op. cit., pp. 32, 42 y 45

Evolución de los salarios reales en Gran Bretaña 1755-1850

Fuente: Elaboración propia a partir de D. FISHER, *The Industrial Revolution. A Macroeconomic Interpretation*, Londres, 1992, p. 77

TABLA 3

Evolución de la producción siderúrgica británica, por condados (en toneladas)

	1720	1788	1796	1806
Derbyshire	(550)	4.500	9.656	9.074
Shropshire	(2.100)	24.900	32.970	54.966
Sur Staffordshire	(1.000)	2.400	13.211	} 50.002
Norte Staffordshire	(1.700)	4.500	1.959	
Sussex	(1.400)	300	173	—
Gales del Norte	(400)	400	1.144	2.981
Yorkshire	(1.400)	5.100	10.398	27.646
Escocia	—	7.000	16.086	22.840
Gales del Sur	(4.850)	12.500	34.101	71.107
TOTAL	25.000	68.300	125.080	243.851

NOTA. No se conocen los porcentajes de arrabio producido con coque. En el texto se hace una valoración general relativa al período de finales de siglo. Las cifras entre paréntesis son fruto de estimaciones cuyas sumas no corresponden exactamente al total de 1720, que sin embargo se considera comúnmente como dato más válido que el relativo a los distintos condados y a su suma.

CUADRO VI

Producción de fundición (En toneladas inglesas)

1720	25.000	1806	235.000
1756	25.000	1825	582.000
1788	61.000	1830	630.000
1796	109.000	1840	1.155.000
		1850	2.249.000

Fuente: cf. cuadros IV y V.

CUADRO 12

Estructura del comercio exterior de Gran Bretaña y Francia

	materias primas	productos alimenticios	productos manufacturados
Estructura de las exportaciones*			
<i>n</i> <i>Bretaña</i>			
1-1816	4	17	79
1-1826	4	11	85
1-1856	8	7	85
<i>ncia</i>			
7-1820	11	31	58
7-1830		30	70
7-1854		33	67
Estructura de las importaciones*			
<i>n</i> <i>Bretaña</i>			
1-1816	54	35	11
1-1826	64	27	9
1-1856	61	33	6
<i>ncia</i>			
7-1820	56	35	9
7-1830	63	29	8
7-1854	72	23	5

Participación de las exportaciones en el producto físico*

	Gran Bretaña	Francia
1801	31,3	1781-1790 8,8
1821	21,7	1815-1824 6,2
1831	18,9	1825-1834 5,4
1861	34,5	1855-1864 13,1
1871	46,5	1865-1874 17,3

CUADRO 13

*Balanza de pagos corrientes de Gran Bretaña**

	balanza comercial	emigrantes, turistas, gobierno	transportes marítimos	beneficios, intereses, dividendos	seguros, correaje, camiones	saldo neto total
1816-1820	- 11	- 3	+ 10	+ 8	+ 3	+ 7
1826-1830	- 14	- 3	+ 8,5	+ 9,5	+ 2	+ 3
1836-1840	- 23	- 4	+ 11	+ 15	+ 4	+ 3
1846-1850	- 25	- 6	+ 14	+ 18	+ 4	+ 5
1856-1860	- 33,5	- 8	+ 26	+ 33,5	+ 8	+ 26
1866-1870	- 65	- 9	+ 45	+ 57	+ 13	+ 41

* Medidas anuales, en millones de libras.

FUENTE: A. H. Imlah, *Economic Elements in the Pax Britannica*, citado por Ph. Deane y W. A. Cole, *op. cit.*, t. II, p. 36.

Valor de la producción industrial inglesa (en millones de libras)				
RAMAS DE LA INDUSTRIA	1770		1831	
	MILLONES DE LIBRAS	% SOBRE EL TOTAL	MILLONES DE LIBRAS	% SOBRE EL TOTAL
Algodón	0,6	2,6	25,3	22,3
Hierro	1,5	6,5	7,6	6,7
Carbón	0,9	3,9	7,9	6,9
Lana	7	30,7	15,9	14
Lino	1,9	8,3	5	4,4
Seda	1	4,3	5,8	5,1
Construc.	2,4	10,5	26,5	23,4
Cobre	0,2	0,8	0,8	0,7
Carveza	1,3	5,7	5,2	4,6
Piel	5,1	22,3	9,8	8,6
Jabón	0,3	1,3	1,2	1
Velas	0,5	2,1	1,2	1
Papel	0,1	0,4	0,8	0,7
Total	22,8	100,0	113,0	100,0

Resultados del cambio técnico: costes del hilado de una pieza de algodón inglés
peniques por libra de algodón hilado en peso

	coste de la materia primera	precio de venta	valor añadido unitario	valor añadido sobre el precio
1784	24,0	131,0	107,0	81,7
1812	18,0	30,0	12,0	40,0
1832	7,5	11,5	4,0	34,8

Fuente: Elaboración a partir de E. HOBBSAWM, *Industria e imperio*, Ariel, Barcelona, 1977, p. 73

CUADRO 76

Balanza de pagos británica (1816-1850), en millones de libras.
Promedios anuales por períodos de cinco años

1. Balanza comercial

	Importaciones	Exportaciones	Saldo
1816-1820	49,3	40,3	- 9,0
1821-1825	45,4	37,3	- 8,1
1826-1830	48,7	35,9	- 12,8
1831-1835	53,6	40,5	- 13,1
1836-1840	73,6	49,6	- 24,0
1841-1845	71,0	54,0	- 17,0
1846-1850	87,7	60,9	- 26,8

2. Servicios e ingresos del capital

	Balance de servicios *	Balance servicios y comercio	Ingresos del capital	Saldo
1816-1820	14,5	5,48	1,74	7,22
1821-1825	14,2	6,10	4,24	10,34
1826-1830	10,6	- 2,02	4,60	2,58
1831-1835	14,1	1,00	5,38	6,38
1836-1840	18,6	- 5,36	7,98	2,62
1841-1845	15,4	- 1,60	7,50	3,90
1846-1850	22,0	- 4,78	9,48	4,70

* Esta cifra resulta de la diferencia entre un saldo positivo debido a los fletes marítimos, servicios de seguros, de comisión y servicios comerciales; un saldo negativo debido a los fondos de los emigrantes y, sobre todo, a los gastos de los turistas, y, por último, un saldo, ya positivo, ya negativo, por otra parte bastante débil, de los movimientos de especias.

FUENTE: Según A. H. Imlah.

Crecimiento demográfico en la Gran Bretaña (datos en millones de habitantes) y tasas de crecimiento

	Inglaterra	Tasa	Gran Bretaña	Tasa	Ciudades Industriales*	Tasa	Londres	Tasa
1701.....	5.058		6.490		27		580	
1751.....	5.772	0,26	7.470	0,28	70	1,90	680	0,32
1801.....	8.664	0,81	10.880	0,75	262	2,59	960	0,69
1851.....	16.770	1,32	20.820	1,30			2.360	1,80

* Birmingham, Manchester, Leeds, Sheffield

El desarrollo económico británico en el espejo europeo

	1700	1760	1800	1840	1870	1890	1910
% Población activa masculina empleada en la agricultura	61,2	52,8	40,8	28,6	20,4	14,7	11,5
<i>Media Europea</i>	72,0	66,2	64,0	54,9	40,0	32,8	28,3
% Población activa masculina empleada en la industria	18,5	23,8	29,5	47,3	49,2	51,1	54,3
<i>Media Europa</i>	12,6	16,9	18,6	25,3	36,5	41,9	45,2
% de la agricultura sobre la renta nacional	37,4	37,5	36,1	24,9	18,8	13,4	10,3
<i>Media Europa</i>	51,4	46,6	44,8	37,2	24,8	18,9	15,1
% de la industria sobre el PIB	20,0	20,0	19,8	31,5	33,5	33,6	31,8
<i>Media Europa</i>	19,3	21,3	22,0	25,2	30,3	32,8	34,4
Población urbana %			33,9	48,3	65,2	74,5	78,9
<i>Media Europa</i>			23,2	31,4	44,8	51,3	55,4
% Gasto público sobre la renta nacional	4,8	12,7	15,3	7,9	4,8	5,9	8,2
<i>Media Europa</i>	7,8	7,5	7,4	7,0	6,3	5,9	5,7

Fuente: Crafts, N., *British Economic growth during the Industrial Revolution*, Oxford, Clarendon Press.

CUADRO 38. *Balanza internacional de Gran Bretaña, 1816-1850*
(en miles de libras esterlinas corrientes)

Periodo	Import	Export	Saldo			Saldo neto
			import/export	Servicios	Capitales	
1816-1820	49,3	40,3	-9,0	14,5	1,7	7,2
1821-1825	45,4	37,3	-8,1	14,2	4,2	10,3
1826-1830	48,7	35,9	-12,8	10,6	4,6	2,4
1831-1835	53,6	40,5	-13,1	14,1	5,4	6,4
1836-1840	73,6	49,6	-24,0	18,6	8,0	2,6
1841-1845	71,0	54,0	-17,0	15,4	7,5	5,9
1846-1850	87,7	60,9	-26,8	22,0	9,5	4,7

Fuente: A. H. Ingham, *Economic Elements in the Pax Britannica. Studies in British Foreign Trade in the Nineteenth Century*, Nueva York, 1969.

Kotoi-irutea bere hastapenetan zegoenean, eta gizaki-lana ordezkatzeko bi-deratuta dauden lurrun-makinak izendatu ohi diren traste ikaragarri horiek era- biltzen hasi aurretik, geroago ugazaba txikiak deituko ziren pila bat zegoen; ka-

pital txiki batekin makina gutxi batzuk lortu eta langile gutxi batzuk, gizonak eta gazteak (hots, 20 eta 30 urte bitartekoak), enplegatzen zituztelarik. Hauen lanaren produkzio osoa Manchesterreko merkatu zentralera eraman eta ne- gozio-agenteen eskuetan uzten zuten... Negozio-agentee merkatariei saltzen zieten, eta hauei esker iruleen patroiak bere etxean lan egin eta bere langileez arduratzen jarrai zezakeen. Egun haietan kotoi-gordina beti fardeletan banatzen gertatzen ziren, etxean, iruleen emazteei, etxean bertan kotoi hura berotu eta gar- bitzen zutelarik, lantegiko iruleentzat prest utziz. Horrekin astean 8, 10 edo 12 txelin irabaz zezaketen, familia zaindu eta kozinatzen zuten bitartean. Baina orain inork ez du lanbide hura, kotoi guztia lurrun-makina batek eragindako traste batek xehetzen duelako (deabru deiturikoa); hortaz, iruleen emazteek ez dute lanik, egun guztirako fabrikara lan egitera joaten ez badira behintzat, lan hori, gainera, haurrek egin dezaketelarik asteko 4 edo 5 txelinen truke. Garai hartan pertsona bat ez bazen nagusiarekin ados jartzen, uzten zuen eta beste nonbaitera jotzen zuen, enplegua aurkitzen zuelarik. Baina orain dela urte gutxi gauzak aldatu ziren. Lurrun makinak erabiltzen hasi ziren, eta kapital ugari behar zen makina hauek erosteko eta beronentzat eta 600 edo 700 langi- leentzat nahikoa handiak ziren eraikuntzak altxatzeko. Makinak patroï txikiak prezio berberagatik egin zitzaizkien baino artikulu salgarriagoak (baina ez ho- beak) ekoizten zituen. Emaitza, epe laburrean, patroï txiki horren hondamendia izan zen; eta gainbehera honekin batera kapitalista aberatsak nagusitu ziren, patroï txikiak baitziren langileen gain kontrol osoa lortzeko gaiturik beharreko oztopo bakarra (...). Gizakiei egin zaizkien kalte hauek distrito horietan sortu den monopolio beldurgarri hori dute oinarritzat, aberastasuna eta boterea uni- bertsoaren jaunak direla uste duten (...) gutxi batzuen eskuetan daudelarik.

Manchester-eko biztanlegoari zuzendutako izkribua, "Kotoi ofizial-irule" batek sinatua, 1818.

La otra cara del sistema fabril: el control del trabajo y la emergencia de una clase obrera

El salario de subsistencia y la «domesticación» de la mano de obra

Sólo los idiotas ignoran que es necesario mantener a los trabajadores en la indigencia para que sean laboriosos.

A. YOUNG. 1771

Es un hecho bien conocido (...) que la escasez, hasta cierto punto, fomenta la industria, y que el fabricante que subsiste con tres días de trabajo estará ocioso y borracho el resto de la semana (...) Los pobres que viven en los condados manufactureros nunca trabajarán, en general, más tiempo del que les es exactamente necesario para vivir y mantener sus vicios semanales (...) Podemos afirmar con justicia que la reducción de salarios en la manufactura de la lana sería una bendición nacional y una mejora, y no sería un perjuicio real para los pobres. Gracias a ello, podríamos mantener nuestras industrias, sostener nuestras rentas y reformar al pueblo por añadidura

J. SMITH. *Memoirs of Wool*. 1747

¿Es el trabajo una mercancía como cualquier otra? La emergencia de una conciencia obrera de clase

En cuanto al capital, puedo afirmar que no es otra cosa que la acumulación de los productos del trabajo (...) Siempre llevan el trabajo al mercado aquéllos que no tienen nada más que guardar o que vender y que, por lo tanto, deben desprenderse de él inmediatamente (...) ¿Puedo embotellar el trabajo que (...) podría realizar esta semana, si, a imitación del capitalista, me niego a desprenderme de él (...) porque me ofrecen un precio inadecuado por él?, ¿puedo conservarlo en salmuera? (...) Estas dos distinciones entre la naturaleza del trabajo y del capital, (a saber, que el trabajo siempre lo venden los pobres y siempre lo compran los ricos, y que el trabajo no se puede almacenar de ningún modo, sino que se debe vender o perder en cada momento), son suficientes para convencerme de que el trabajo y el capital jamás pueden, en justicia, estar sujetos a las mismas leyes.

S.C.. en un pliego de *Hand-Loom Weaver's Petitions*, 1834

Las razones obreras para reducir la jornada de trabajo e incrementar los salarios por encima del mínimo de subsistencia

R - Se debería reducir el tiempo de trabajo y (...) el Gobierno debería crear una comisión (...) escogida por los patronos y los trabajadores (...) que decidiera la cuestión de cómo se deben regular los salarios (...)

P - ¿Pondría usted fin a la libertad de trabajo?

R - Pondría fin a la libertad para el asesinato, y a la libertad de emplear trabajadores más allá de sus fuerzas; pondría fin a todo aquello que impide que el trabajador pobre se gane bien la vida con un trabajo justo y razonable; y le pondría fin, porque destruye la vida humana.

P - ¿Tendría el resultado deseado?

R - Estoy seguro de que el resultado actual del trabajo libre es la pobreza, el dolor y la muerte (...)

P - ¿Suponga que tuviera que aumentar el precio de forma muy considerable, y tuviera que dejar de exportar mercancías? (...)

R - Podemos consumirlas en el país.

P - No consumirían tantas, ¿no es cierto?

R - El triple y mucho más, porque los trabajadores estarían mejor pagados y ellos las consumirían. Los capitalistas no consumen las mercancías, y ahí está la gran equivocación (...) Si los salarios fueran más elevados, el trabajador podría vestirse (...) y alimentarse (...) y los trabajadores son, después de todo, los grandes consumidores de la producción agrícola e industrial, y no el capitalista, porque un gran capitalista por muy rico que sea, sólo viste un abrigo cada vez, a lo sumo, en verdad rara vez viste dos abrigos a la vez; pero 1.000 obreros que pudieran comprar mil abrigos, mientras que ahora no pueden comprar ni uno, aumentarían sin duda el comercio (...)

S.C.. en un pliego de *Hand-Loom Weaver's Petitions*, 1834 (citado por E.P. THOMPSON *The Making of the English Working Class*; hay traducción castellana: Crítica. Barcelona, 1989)

L'ÉVOLUTION DE LA POPULATION FRANÇAISE AU XIXe SIÈCLE X
(en millions)

	Chiffre initial	Chiffre terminal	Accroissement annuel moyen	Taux d'accroissement
1816-1846	30,0	35,4	180 000	0,55
1846-1866 ¹	35,4	37,4	100 000	0,27
1866-1886 ²	36,5	37,9	70 000	0,19
1886-1901	37,9	38,4	33 000	0,08
1901-1911	38,4	39,2	80 000	0,20

1 1866: chiffres de Nice et de la Savoie déduits
2. 1866: chiffre d'Alsace-Lorraine déduit.

Table 2. Farm Size in France, 1862 and 1882 X

Hectares	1862		1882	
	Number	%	Number	%
1-5	1,815,558	56.28	1,865,878	53.25
5-10	619,843	19.21	769,152	21.95
10-20	363,769	11.28	431,335	12.31
20-30	176,744	5.48	198,041	5.65
30-40	95,796	2.97	97,828	2.79
40 and over	154,167	4.78	142,088	4.05
TOTAL:	3,225,877	100.00	3,504,322	100.00

Note: Holdings of less than 1 hectare are excluded from these figures, on the grounds that they are smallholdings rather than agricultural enterprises proper.

Sources: Statistique de la France, Agriculture 1862, pp. 152-3; Ministère de l'Agriculture, Statistique de la France, Résultats généraux de l'enquête décennale de 1882 (Nancy, 1887), p. 173

	SUMAS APROXIMADAS INVERTIDAS (en millones de francos)			DISTRIBUCIÓN PORCENTUAL		
	Títulos del Gobierno (1)	Inversiones privadas (2)	Total (3)	Públicas (4)	Privadas (5)	Total (6)
España	775 ^a	100	875	31	4	35
Portugal	125 ^b	d	125	5	d	5
Estados italianos	500	50	550	20	2	22
Belgica	150	300	450	6	12	18
Austria	225	25	250	9	1	10
Estados alemanes	d	50	50	d	2	2
Resto de Europa ^c	100 ^d	d	100	4	d	4
Resto del mundo ^e	75 ^f	25	100	3	1	4
TOTAL	1,950	550	2,500	78	22	100

^a Incluye la capitalización de intereses atrasados.
^b Incluye el Imperio Otomano y Egipto.
^c Principalmente U. S. A.
^d Como tal.
^e Como tal.

CUADRO 3
INVERSIONES EXTERIORES FRANCESAS, 1852-1881: DISTRIBUCIÓN GEOGRÁFICA Y POR ACTIVIDADES

	Títulos del Gobierno	Transportes	Industria y Banca	Total
SUMAS APROXIMADAS INVERTIDAS (en millones de francos)				
Zona mediterránea ^a	2.200	2.450	735	5.385
Cercano Oriente ^b	2.850	400	200	3.450
Europa central ^c	800	1.450	550	2.800
Europa oriental ^d	990	240	100	1.330
Noroeste de Europa ^e	100	285	200	585
Colonias	100	350	200	650
Resto del mundo ^f	700	75	25	800
TOTAL	7.740	5.250	2.010	15.000
DISTRIBUCIÓN PORCENTUAL				
Zona mediterránea ^a	14,6	16,4	4,9	35,9
Cercano Oriente ^b	19,0	2,7	1,3	23,0
Europa central ^c	5,3	9,7	3,7	18,7
Europa oriental ^d	6,6	1,6	0,7	8,9
Noroeste de Europa ^e	0,7	1,9	1,3	3,9
Colonias	0,7	2,3	1,3	4,3
Resto del mundo ^f	4,7	0,5	0,2	5,4
TOTAL	51,6	35,0	13,4	100,0

^a Italia, España y Portugal.
^b Imperio Otomano y Egipto.
^c Austro-Hungría, Alemania y Suiza.
^d Rusia, Rumania, Grecia y Servia.
^e Bélgica, Holanda, Luxemburgo, Reino Unido y Escandinavia.
^f Principalmente Hemisferio occidental.

NAZIO ERRENTAREN BANAKETA, SEKTOREKA (%-etan)

	Britainia Handia			Frantzia		
	1801	1851	1900	1789	1851	1900
Nekazaritza	33	20	6	50	36	35
Industria	29	42	48	20	34	37
Zerbitzuak	38	38	46	30	30	28

Tasas de crecimiento anual acumulado del producto industrial y del producto interior bruto, 1815-1979 (Porcentaje)

País	1815-1861		1861-1913		1913-1950		1950-1979	
	IPI	PIB	IPI	PIB	IPI	PIB	IPI	PIB
Alemania/RFA ...	2,9a	1,6a	4,0	2,8	1,5	1,3	5,8	5,3
Austria-Hungría ..	2,7b	1,4b	3,0	2,2b	—	—	—	—
España	4,7c	0,9c	2,2	1,3d	1,4	0,3e	7,1	5,5
Estados Unidos...	—	—	4,9	4,0	3,5	2,8	4,0	3,5
Francia	2,8f	1,5f	2,4	1,5	1,7	1,0	5,4	4,7
Gran Bretaña	2,9	2,5	2,2	1,9	1,9	1,3	2,6	-2,6
Italia	—	—	2,6g	1,4	2,2	1,4	6,5	4,9
Rusia/URSS	—	—	4,7	2,5	4,2h	2,5	8,1h	6,3
Suecia	—	—	5,2i	2,8i	4,2	2,8	3,4	3,4

Notas: (a) 1850-1861. (b) 1830-1860. Los datos de PIB corresponden sólo al territorio de la actual Austria. (c) 1831-1861. Prados propone 2,6 por 100 en lugar de 4,7 por 100. (d) Prados: 1,5 por 100. (e) Alcaide: 1,1 por 100. (f) 1820-1861. (g) ISTAT: 2,2 por 100. (h) Las estimaciones oficiales soviéticas son las siguientes: 7,3 por 100 y 8,8 por 100, respectivamente. (i) Mitchell: 3,7 por 100 y 2,9 por 100, respectivamente.

CUADRO III.1. Desarrollo ferroviario de varios países, 1840-1900 (millas)

Año	Reino Unido	Francia	Alemania	Estados Unidos
1840	838	360	341	2 820
1850	6 620	1 890	3 640	9 020
1860	10 430	5 880	6 980	30 630
1870	15 540	9 770	11 730	53 400
1880	17 935	14 500	20 690	84 393
1890	20 073	22 700	26 750	161 397
1900	21 855	25 000	32 330	194 262

FUENTE: G. D. H. Cole, *Introducción a la historia económica, 1750-1950*, FCE, México, 1963.

RED FERROVIARIA EUROPEA: DENSIDADES COMPARADAS, (1850-1913) (kilómetros de ferrocarril por cada 100 km cuadrados)

Fecha	Reino Unido	Alemania	Francia	Italia	Austria-Hungría	España	Rusia
1850	4,10	—	—	—	0,20	—	—
1860	6,10	—	—	—	0,40	0,30	—
1870	8,90	3,30	2,90	2,20	0,90	1,10	0,10
1880	10,40	5,90	4,30	3,20	1,70	1,50	0,10
1890	11,50	7,50	6,30	4,60	2,30	2,00	0,30
1900	12,50	9,00	7,20	5,60	2,90	2,60	0,30
1910	13,30	10,70	7,60	6,10	3,40	2,90	0,30
1913	13,50	11,10	7,70	6,40	3,40	3,00	0,30

FUENTE: CLIVE TRIFILCOK: *The Industrialization of the Continental Powers*. Longman, London, 1981.

ALEMANIAKO POPULAZIOA

1820.....	25,0 m.
1830.....	28,2 "
1840.....	31,4 "
1850.....	34,0 "
1860.....	36,2 "
1870.....	40,8 "
1880.....	45,2 "
1890.....	49,4 "
1900.....	56,4 "
1910.....	64,9 "

CUADRO I

Longitud de vía férrea construida
(En km)

	Alemania (territorio de 1871)	Bélgica	Francia	Italia	Reino Unido
1850 . . .	6.000	900	3.000	400	10.500
1870 . . .	19.500	3.000	17.000	6.000	24.500
1890 . . .	43.000	5.000	36.500	13.000	33.000
1910 . . .	61.000	8.500	49.500	17.000	38.000

Fuente: J. H. CLAPHAM, *The Economic Development of France and Germany (1815-1914)*, Cambridge University Press, 4.ª ed., 1961, página 339.

ERRUSIAKO POPULAZIOA

1750-1.....	28 milioi
1800-1.....	40/35,5 "
1820-1.....	48,6 "
1830-1.....	56,1 "
1840-1.....	62,4 "
1850-1.....	68,5 "
1860-1.....	74,1 "
1870-1.....	84,5 "
1880-1.....	97,7 "
1890-1.....	117,8 "
1900-1.....	132,9 "
1910-1.....	160,7 "

TASAS DE CRECIMIENTO INDUSTRIAL (1885-1913)

(ERRUSIA)

Periodos	% anual
1885-89	6,10
1890-99	8,03
1900-06	1,43
1907-13	6,25
(1910-13)	7,50)
1885-1913	5,72

CUADRO 29

Suecia: distribución porcentual de las exportaciones por grupos de mercancías. 1881-1913

	1881-1885	1891-1895	1901-1905	1911-1913
Productos madereros	40,4	37,1	38,5	26,1
Hierro y acero	16,2	9,5	10,2	9,3
Cereales	11,7	4,7	0,4	0,3
Mantequilla	6,3	12,0	8,9	6,0
Papel y pasta	4,6	8,3	12,9	17,6
Mineral de hierro	—	0,4	5,0	8,0
Maquinaria	2,6	3,1	6,7	10,5
Otros	18,7	22,8	17,6	21,6
Alimentación	24	26	13	12*
Materias primas	43	42	53	53*
Productos industriales	33	32	34	35*

* 1906-1910.

FUENTE: Fridlitzius. 1963. pp. 31 ss.

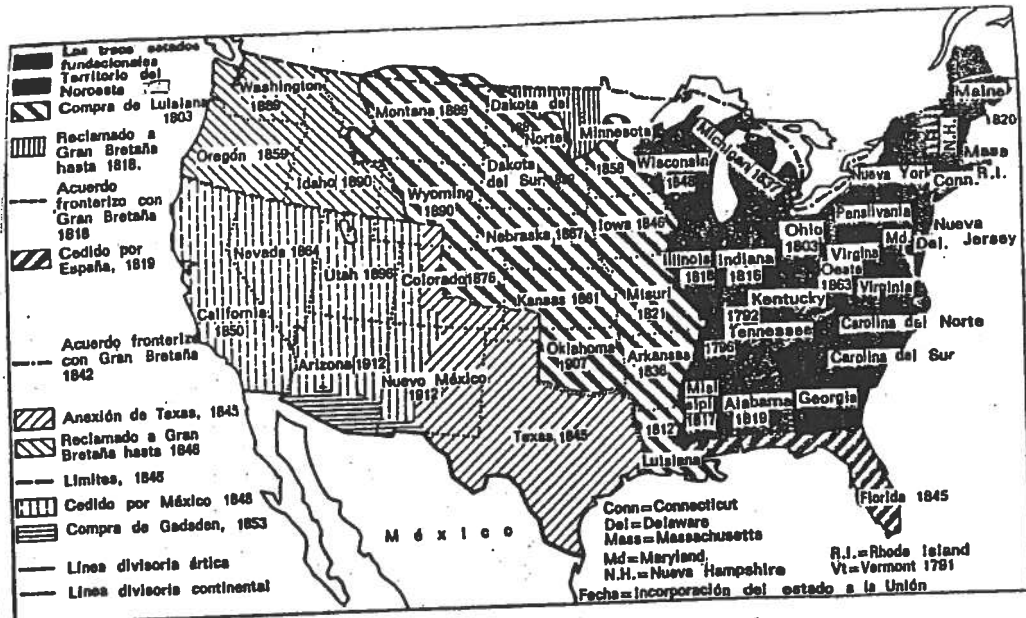

FIG. 1.—La expansión territorial de los Estados Unidos.

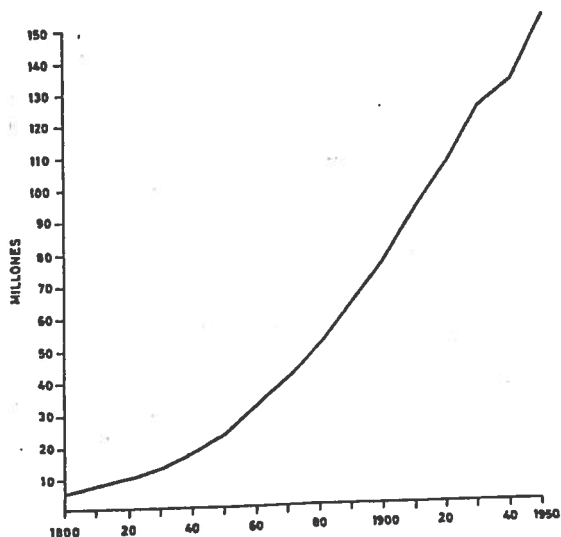

FIG. 3.—Evolución de la población en los Estados Unidos.

CUADRO IV
Estructura de la producción de bienes

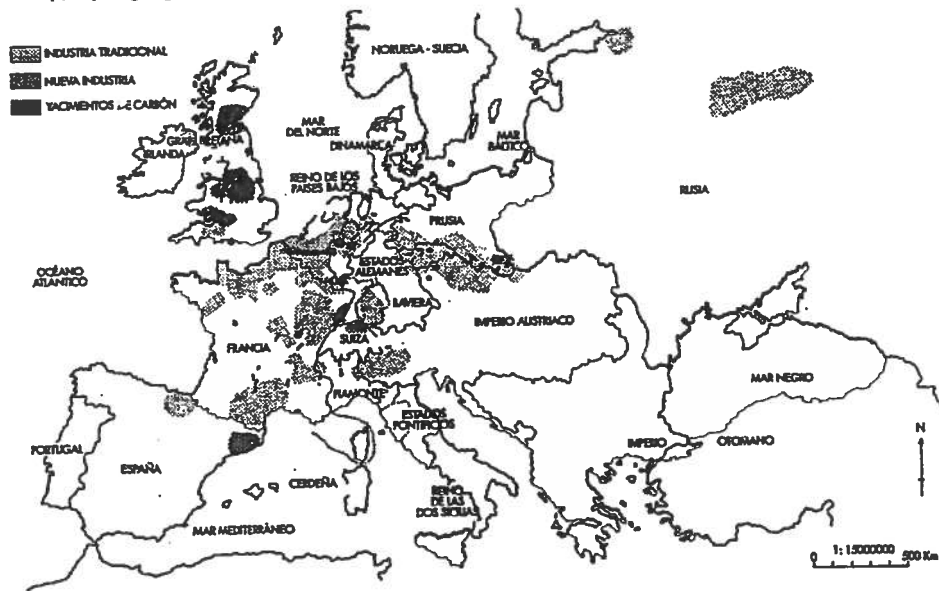
	Agricultura	Minería	Industria transformadora	Construcción	Total
1839	72	1	17	10	100
1859	58	1	32	11	100
1899	33	5	53	9	100
1929	22,5	5,8	61,5	10,2	100
1950	16,2	4,6	68	11,2	100

CUADRO 6: Estructura del Comercio Exterior de Japón.—

	EXPORTACIONES				IMPORTACIONES			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)	(4)
1858-72.....	25,4	23,1	40,8	1,9	29,0	4,1	20,2	44,5
1893-97.....	16,8	10,3	43,3	26,2	20,8	22,7	19,1	35,1
1903-12.....	11,1	9,2	48,1	30,5	12,0	44,3	18,9	24,1
1923-27.....	6,7	6,5	45,9	39,8	14,3	53,5	16,1	15,5
1933-35.....	8,0	4,4	26,4	58,4	8,2	61,8	17,8	11,3

(1) Alimentación y bebidas. (2) Materias Primas. (3) Bienes semimanufacturados.
(4) Bienes terminados. Fuente: ALLEN, G.C., op. cit., pp. 266-267.

ESKUALDE INDUSTRIALAK (Pollard-en arabera)

1. Europa en 1815

2. Europa en 1875

1

CUADRO 22. Consumo medio anual de algodón bruto en el siglo XIX

Miles de toneladas	Gran Bretaña	Francia	Alemania	Italia	Bélgica	Suiza	Estados Unidos
1803-1812	25,7	8,0	—	—	—	—	—
1815-1824	46,0	19,0	—	—	—	—	—
1835-1839	165,8	43,6	8,9	—	5,9	—	—
1850-1854	320,0	67,2	26,0	—	10,8	—	—
1860-1864	327,0	70,8	51,2	—	9,4	—	111,4
1866-1875	498,8	85,4	92,4	17,5	18,5	31,2	205,5
1880-1889	662,0	108,1	166,2	75,5	22,3	24,7	422,7
1900-1909	790,8	205,4	380,4	167,8	48,7	26,0	950,4

Fuente: Toninelli, 1997, p. 629.

CUADRO 24. Producción anual de carbón, 1820-1910 (miles de toneladas)

Años	Gran Bretaña	Francia	Alemania	Bélgica	Rusia	Estados Unidos	Japón
1820	17.700	1.094	1.300	—	—	303	—
1830	22.800	1.863	1.800	2.305	—	799	—
1840	34.200	3.003	3.200	3.930	—	2.244	—
1850	50.200	4.434	5.100	5.821	—	7.580	—
1860	81.327	8.304	12.348	9.611	300	18.181	—
1870	112.203	13.330	34.003	13.697	690	36.667	—
1880	149.327	19.362	59.119	16.867	3.290	72.037	882
1890	184.528	26.083	89.351	20.360	6.010	143.148	2.608
1900	222.794	33.404	149.569	23.463	16.160	244.653	7.429
1910	268.676	38.350	222.302	25.523	25.430	455.041	15.681

Fuente: Elaboración de Mitchell, 1981.

PNB per cápita en Europa. Porcentajes con respecto al PNB británico

	1850	1860	1870	1880	1890	1900	1910
Gran Bretaña	100	100	100	100	100	100	100
Bélgica	81	79	82	85	82	80	85
Francia	65	59	63	61	59	62	68
Alemania	63	60	64	61	65	68	74
Holanda	73	65	65	72	68	66	73
Suecia		36	39	43	42	47	59
Italia		56	52	48	41	40	42
España		48	43	42	41	44	42
Rusia		29	28	26	24	27	31

Fuente: Crafts, N. R. C. (1984), "Patterns of Development in Nineteenth-Century Europe, *Oxford Economic Papers*, 36, pp. 438-458.

Desarrollo económico en el tercer cuarto del siglo XIX

	Millas de red de ferrocarril	Consumo carbón (miles Tm.)#	Potencia de vapor instalada (miles CV)	Hierro Colado (miles Tm.)	Consumo Algodón en bruto (Tm.)
Alemania					
1850... ..	3.639	5.100	260	212	17,1
1869... ..	10.834	26.774	2.480	1.413	64,1
1873*... ..	14.842	36.392	-	2.241	117,8
Francia					
1850... ..	1.869	7.225	370	4,06	59,3
1869... ..	10.518	21.432	1.850	1.381	93,7
1873*... ..	11.500	24.702	-	1.382	55,4c
Reino Unido					
1860... ..	6.621	37.500	1.2901	2.249	266,81
1869... ..	15.145	97.066	4.0401	5.446	425,81
1873... ..	16.082	112.604	-	6.566	565,11
Bélgica					
1850... ..	531	3.481	70	145	10,0
1869... ..	1.800	7.822	350	535	16,3
1873... ..	2.335	10.219	-	607	18,0

Alemania, datos de producción. Resto de los países datos de consumo.

* Alsacia y Lorena incluidas en Alemania.

Fuente: Landes (1979), p. 214.